

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
З УРАХУВАННЯМ УМОВ ПОЛІМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Автор теоретично обґрунтовує необхідність модернізації процесу формування мовленнєвої компетенції сучасного фахівця з освіти, пропонує систему засобів щодо формування комунікативної компетентності студентів засобами міждисциплінарного впливу.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, професійна підготовка, системний та комунікативно-діяльнісний підходи.

Лапшина И.Н. Формирование речевой компетенции будущих воспитателей дошкольных заведений с учетом условий полиязычной среды

Автор теоретически обосновывает необходимость модернизации процесса формирования речевой компетенции современного специалиста системы образования, предлагает ряд средств для формирования коммуникативной компетентности студентов путем междисциплинарного влияния.

Ключевые слова: речевая компетентность, профессиональная подготовка, системный и коммуникативно-деятельностный подходы.

Lapschina I. The Formation of Linguistic Competence of Future Preschool Teachers Considering the Conditions of Polylanguage Environment

The author theoretically grounds the necessity of modernization of language education of modern teachers of primary education, describes the methodology of formation of multicultural competency of students by means of links between subjects.

Key words: language competence, professional training, systemic and communicative way of teaching.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. В соціальній свідомості початок ХХІ століття асоціюється з оновленням змісту загальної середньої та вищої освіти, орієнтацією на демократичний тип суспільних відносин, посиленням вимог до інтелектуальної, громадянсько-правової та комунікаційної компетенцій громадян України. Тому безумовною має бути модернізація підготовки сучасного педагога, який по-новому виконуватиме суспільну функцію – виховувати дитину, спроможну в соціальних контактах на засадах толерантності вирішувати як особистісні, так і подальші професійні проблеми.

Вихователь дошкільного освітнього закладу – це „людина культури”, креативна особистість, яка обізнана із своїм національним корінням, шанує культурні надбання інших народів, здатна розкрити й підтримати у кожному вихованцеві його індивідуальні здібності, захопити „пристрасним словом рідної мови і через неї формувати толерантну особистість з розвиненим почуттям розуміння й поваги до інших культур” [4, с.7]. Водночас моніторинг якості

професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти виявив деякі протиріччя: між значною науковою спадщиною з багатьох аспектів формування професійної культури випускника вищого навчального закладу й відсутністю цілісного методичного обґрунтування системи професійної підготовки студентів з урахуванням особливостей спеціальності (майбутні вихователі дошкільного освітнього закладу, майбутні вчителі початкової освіти, майбутні вчителі гуманітарних предметів основної школи та ін.); потребами навчальних закладів у вихованні мобільного, комунікативного педагога, який досконало володіє кількома мовами у поєднанні із традиціями національного виховання, і реальним станом мовної освіти майбутніх фахівців.

Зазначені суперечності підтверджують, що професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних освітніх закладів на сучасному етапі розвитку вищої школи недостатньою мірою відповідає соціальному замовленню суспільства і держави. Серед напрямів модернізації професійної підготовки спеціаліста будь-якого фаху диференціюємо культурознавчий, соціокультурний підходи, що забезпечують діалогову взаємодію в інтеркультурному, полімовному інформаційному суспільстві, сприяють морально-етичному вдосконаленню, розвитку громадянської позиції, формуванню української ментальності та збереженню національної самобутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми. В педагогічній літературі (Асмолов А., Бенкс Дж., Голік Л., Гриневич Т., Гуренко О., Дмитрієв Г., Ковальов В., Ковальчук О., Лощенова І., Рудь М., Сухомлинська О., Теркулов В.) виокремлено такі провідні компоненти полікультурної освіти:

- ознайомлення з досягненнями сучасної культури і цивілізації;
- вироблення соціальних навичок комунікації і моральної культури міжнаціонального спілкування, що ґрунтуються на національних і загальнолюдських духовних цінностях;
- реалізація прогресивних ідей, цілей і завдань традиційної культури етносів, розроблених минулими поколіннями; їх сучасне звучання [2, с.38].

Викладачам вищої школи важливо продумати заходи, що уможливлють зацікавленість майбутніх фахівців у досягненнях сучасної європейської культури, сприяють становленню і розвитку соціально-комунікативних навичок з урахуванням традицій вербальної і невербальної поведінки носіїв мови (3).

Метою нашої публікації є узагальнення досвіду соціокультурного розвитку студентів педагогічних вищих навчальних закладів у процесі опанування кількох мов. Ми стверджуємо, що готовність педагогів до навчально-виховної роботи в полікультурному середовищі можна підвищити за наступних умов: усвідомлення самими вчителями вагомості набуття мовних і культурологічних знань, практичних навичок вербальної та невербальної діяльності в мультикультурному середовищі; компетентнісного й міждисциплінарного підходів до формування професійної культури майбутнього педагога в умовах полілогу культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майбутні фахівці з галузі освіти у ВНЗ вивчають кілька мов: українську як державну й рідну для багатьох студентів, російську як мову значної за кількістю національної групи в Україні та одну з європейських мов (за вибором англійську, німецьку, французьку та ін.). Ці мови передусім мають стати для молоді засобом спілкування, пізнання та прилучення до національної культури народів-носіїв цих мов. Разом з тим, мотивація щодо удосконалення знань одночасно з кількох мов у майбутніх учителів суттєво різниться.

Не викликає сумнівів необхідність досконалого володіння українською мовою, оскільки це рідна мова більшості студентів, мова навчання у ВНЗ, міжособистісного спілкування студентської молоді. 96% студентів груп напряму підготовки „Дошкільна освіта” Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського назвали українську мову рідною. Це мова, якою студенти переважно спілкуються вдома, у студентських аудиторіях, в бібліотеках, розмірковують над різноманітними проблемами, планують і контролюють власні дії тощо.

Значення інших національних мов України, володіння якими в умовах полікультурного середовища є підґрунтям соціальної мобільності молоді, переосмислення ними процесів економічної і культурної інтеграції, перспектив розвитку національних культур через усвідомлення загальнолюдських моральних цінностей не завжди адекватно сприймається студентами. Проте 34% опитаних нами студентів усвідомлюють доцільність використання у повсякденному житті та в подальшій професійній діяльності мов національних меншин України, зокрема російської, польської, чеської, угорської, румунської, армянської, грузинської та ін. Наші респонденти зазначають: „В сучасних дошкільних закладах значна частина дітей спілкується з оточенням не лише українською мовою, але й мовою своєї сім'ї. Для встановлення повноцінних контактів з такими дітьми вихователь обов'язково має розуміти дитину, заспокоїти її, зацікавити спільною справою через засоби материнської для малюка мови”. Тому в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, на нашу думку, необхідно вжити заходів щодо реального розширення полімовного освітнього простору.

Полікультурна підготовка фахівців дошкільної освіти, на нашу думку, передбачає формування у студентської молоді системи моральних цінностей та оцінно-емоційного ставлення до оточуючого світу, адекватних культурним традиціям багатонаціонального населення України, толерантного ставлення до будь-якої мови як культурного явища та інших проявів національної культури (література як мистецтво слова, театральне, музичне й образотворче мистецтво). Це сприяє розвитку взаєморозуміння між учасниками комунікації, поглибленню знань з рідної мови та культури при порівнянні із спорідненими мовами й культурами.

Традиційно у процесі мовленнєвої підготовки акцентувалося засвоєння лінгвістичних уявлень (синтаксичних, морфологічних, фонетико-графічних, стилістичних тощо), вироблення на їх засадах навичок мовного аналізу, адекватних літературним нормам мовленнєвих навичок. Проте вивчення

теоретичних мовних понять, не підкріплене полімовною комунікацією, викликає у студентської молоді байдужість до лінгвістичної освіти, невпевненість у власних комунікативних можливостях, ігнорування надбань культури мови.

У відповідь на потреби інформаційного суспільства останнім часом у змісті професійної підготовки посилена увага до реальних навичок практичної, мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів. Знаходження, збереження та обробка різноманітної інформації прямопропорційно залежать від стану мовленнєвих умінь і навичок користувачів інформаційного продукту. Рецептивні мовленнєві навички (аудіювання, читання) визначають успішність студентів у сприйманні нових повідомлень: зосереджене слухання і розуміння пояснень викладача з першого пред'явлення, без багаторазового повторення; усвідомлене опрацювання наукової та науково-популярної літератури, що містить незнайому лексику, самостійна підготовка до виступів, написання рефератів як результат пошукової діяльності. Необхідність швидкого доступу до друкованих засобів інформації стимулює опанування стратегій скорочитання й формування навичок раціональної роботи з книгою, оскільки повільне читання (експериментальні дані засвідчують середній темп читання студентів ВНЗ із урахуванням коефіцієнту розуміння близько 180-220 слів за хвилину) обумовлює неминуче зростання обсягу інформації, який залишається поза увагою фахівця.

Потребують удосконалення і продуктивні мовленнєві навички фахівців – говоріння та письма. Продукування висловлювання вимагає від мовця багатої лексичної бази, розуміння ролі кожної лексичної одиниці в певному контексті, точності та логічності побудови тексту, правильного літературного його звукового або графічного оформлення.

Як засвідчує експериментальне навчання, проведене у Вінницькому державного педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, результативними для професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних освітніх закладів можна вважати такі прийоми полімовної освіти:

- * слухання й обговорення текстів на міжкультурне зіставлення, розуміння різноманітності мов і культур;

- * бесіди морально-етичного й естетичного змісту;

- * участь в різних видах національних святкувань і соціальної практики;

- * організація літературно-музичних свят, присвячених діям національних культур або суспільним подіям;

- * інсценування художніх творів культурологічного змісту;

- * проведення змагань, конкурсів, вікторин з метою активізації інтересу до фольклорної національної спадщини;

- * планування та проведення занять з дитячої літератури та мовленнєвого етикету.

Комунікативні навички студенти можуть опанувати також в ході виконання науково-дослідних і творчих робіт: виступи на науковій або науково-практичній конференції (семінарі, майстер-класі, творчій групі),

підготовка публікацій або оглядових рефератів, виконання наукових педагогічних проектів тощо.

Поряд із створенням у майбутніх педагогів дошкільного закладу бази лінгвістичних і літературознавчих уявлень, виникає потреба у формуванні навичок міжкультурної комунікації. Ефективним у навчанні полімовного спілкування вважаємо діалоговий метод. Аспект діалогу культур передбачає, що комунікативна та соціокультурна компетенції, що формуються засобами кількох мов (наприклад, українська і російська, українська і англійська), сприятимуть вихованню культури спілкування студентів, дотриманню мовного етикету, готовності до спільної діяльності з носіями інших соціальних поглядів незалежно від етнічної приналежності. З цією метою в навчально-виховний процес слід активно залучати творчі рольові ігри, за допомогою яких майбутні фахівці опанують способи комунікації з представниками різних соціальних груп, взаємодії задля досягнення спільної мети (наприклад, „Давайте познайомимось”, „Нова дівчинка в нашій групі”, „До нас на гостини”, „Бабусина скриня” тощо).

Процес соціокультурного розвитку дещо ускладнюється тим, що сучасні студенти в більшості не вивчали російської мови в основній школі. Російська мова не є в наш час частотною для радіо та телебачення України. Тому формування мовних знань та умінь у майбутніх фахівців дошкільної освіти необхідно поєднувати із позитивною мотивацією опанування світових мов – мов наукових досліджень (адже російська мова належить до групи світових мов), виробленням досвіду творчої комунікації на матеріалі російської мови. З цією метою у Вінницькому державному педагогічному університеті впроваджене вивчення навчальної дисципліни „Полікультурне виховання дітей дошкільного віку засобами двомовності”, при вивченні якої студенти активно залучаються до виконання науково-дослідних проектів (національні святкування та соціальна практика різних вікових груп), перегляду та обговорення дитячих художніх фільмів, мультиплікаційних фільмів тощо. У позанавчальний час студенти беруть участь у двомовних виставах театральної студії, відвідують спектаклі Вінницького обласного театру ляльок, щорічного Міжнародного фестивалю театрів ляльок (Україна, Білорусь, Російська Федерація), естрадні та музичні концерти, творчі виставки діячів національних культур України, обговорюють самостійно прочитані твори сучасних майстрів художнього слова (україномовні та російськомовні дитячі письменники).

На практичних та лабораторних заняттях з дисципліни „Полікультурне виховання дітей дошкільного віку засобами двомовності” майбутні фахівці дошкільної освіти з різних позицій обґрунтовують актуальність вивчення соціокультурних проблем, з'ясовують сутність понять „культура”, „полікультурність”, „субкультура”, „культурні цінності”, „матеріальна культура”, „мова як вияв національної культури”, розкривають взаємозв'язок між матеріальним і духовним у культурі, ознайомлюються з феноменами культури й ідеями полікультурності, полімовності. Усвідомленню етносоціального та етнокультурного багатства України, рідного краю, де живемо, сприяє ознайомлення майбутніх педагогів з етносоціальною

структурою українського суспільства, з різноманітними культурними групами України, регіонів. Одночасно важливо сформувати у студентів уявлення про рівнозначність, рівноправність усіх етнічних груп, пояснити причини розширення контактів (у тому числі й мовних) між різними культурами, розкрити основні соціальні механізми взаємозбагачення культур під час взаємодії.

Для визначення ставлення майбутніх вихователів дошкільних освітніх закладів до вивчення мов, що максимально поширені серед населення України, ми запропонували студентам записати їхні асоціації щодо понять „українська мова”, „російська мова”, „англійська мова”. Рідна мова асоціюється у студентської молоді передусім із такими позитивними соціальними категоріями, як „Батьківщина, родина, народ, історія, держава, свідомість, неповторність, народна творчість, пісня, калина, рушник, милозвучність” (93% опитаних). Разом з тим, 6% студентів, почувши про рідну мову, згадують університет, екзамени, лінгвістичні терміни. Цікавим є факт, що рідну мову певна частина респондентів ототожнює із історичними постатями, зокрема Т.Шевченка, Л.Українки, О.Білозір.

Поширеними асоціаціями до словосполучення „російська мова” були наступні: „родичі, друзі, повага, спілкування, навчання, інтерес, дружба, наука, література, театр, народна іграшка, самовар, бублик, Інтернет, престиж, туризм, сусідка” (91% опитаних). Це свідчить про позитивні тенденції у взаємодії споріднених мов.

Проте 3% респондентів використали слова „газ, Путін, кордон, перевага, робота, Сталін, москаль, Сибір”, тобто виявили власні сумніви щодо подальшого працевлаштування або сформовану соціально-політичну позицію.

Цікаво порівняти результати опитування студентів, проведеного у 2008 та 2013 роках. Попереднє опитування студентської молоді виявило дещо упереджене ставлення до поширення російської мови, негативне сприймання перспектив взаємодії споріднених мов. Респонденти 2013 року виявили позитивний інтерес та більш схвальне ставлення до вивчення російської мови і національної культури, усвідомлену позицію щодо полімовності молодих громадян України.

Переважними асоціаціями до словосполучення „англійська мова” студенти назвали такі: „Європа, міжнародна, модна, магістратура, чай, додаткові можливості, свобода, туристична поїзка”. На жаль, жодного прізвища діячів культури опитані не згадали. Стримане ставлення до іноземної мови засвідчили і слова „важка, чужа, майже незнайома” (9% респондентів).

Таким чином, провідними компонентами комунікативної компетентності майбутнього вихователя є мовна грамотність (уявлення про закони і норми національних мов, які виконують соціальні функції, усвідомлення вербальних і невербальних особливостей носіїв мов, толерантний підхід до національних та загальнолюдських культурних норм тощо); творче використання мовленнєвих умінь і навичок для самоудосконалення та професійного застосування у навчально-виховному процесі освітніх закладів; ціннісні установки й особистісні якості педагога (спроможність адекватно розуміти внутрішній світ

вихованців, здатність до активного впливу на них, емоційність, толерантність, доброта, любов до людей, відповідальність тощо).

Висновки. Активізація інтересу до опанування національних мов як досягнення світової культури продуктивно реалізується лише за умови її планування на засадах діалогу культур, виховання толерантного ставлення до представників інших соціокультурних груп, носіїв мов, поваги прав людини на особистий вибір форм життєдіяльності з урахуванням національних стереотипів соціальної поведінки. В багатонаціональній державі, якою є Україна, тільки полімовна освіта спроможна об'єднати спільною метою різні соціальні групи (члени родини, друзі, однолітки, національні спільноти). Відбудеться це на основі знання специфіки національних культур власного та інших народів й оволодіння мовами міжнаціонального спілкування (1). Тому процес професійної освіти фахівців усіх без винятку галузей суспільного виробництва має передбачати наскрізну і результативну полімовну підготовку. Це стосується передусім освітнього простору вищих навчальних закладів.

Література

1. Зернецкая А.А. О подходах к моделированию содержания коммуникативной компетенции / А.А. Зернецкая // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского: Збірник наукових праць. – Том 20 (59). – №4. – Симферополь, 2007. – С.180 – 185.
2. Ковальчук О. Питання полікультурної освіти в світлі розвитку сучасної педагогіки / О.В.Ковальчук // Вісник Львівського університету: Збірник наукових праць. Серія педагогічна. – Вип.16. – Ч.1. – Львів, 2002. – С. 37 – 43.
3. Пасинкова І.В. Культурне усвідомлення та мовний компонент університетської освіти в Україні та США / І.В.Пасикова // Мова і культура. – Вип.4. – Т.5. – Ч.2. – К., 2002.
4. Семенов О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. – Суми: ВВП „Мрія”, 2005.

Лапшина І.М. Формування мовленнєвої компетенції майбутніх вихователів дошкільних закладів з урахуванням умов поліміовного середовища / І.М.Лапшина // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. - №13 (272) Липень. – Частина 1. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – С. 190 – 197.